

نقش طلاب معلم در تربیت دینی و اخلاقی دانش آموزان مدارس

زهرا آتشی

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تاثیرات طلاب معلم که با علم و آگاهی کامل می‌توانند اخلاق صحیح و تربیت دینی را به دانش آموزان بیاموزند مورد بررسی قرار گرفته و به عنوان یکی از ارکان اساسی نظام تعلیم و تربیت نقش تعیین کننده ای در رشد خلاقیت و تربیت دینی و اخلاقی دانش آموزان ایفا می کند و از سوی دیگر تربیت دینی و اخلاقی که ریشه در ارزش‌های فرهنگی و باورهای مذهبی دارد با الگو قرار دادن معلم، تعامل مستمر و آموزش غیر مستقیم مفاهیم اخلاقی تحقق می‌یابد هدف از این پژوهش به بررسی و اهمیت نقش معلم در خلاقیت و تربیت دینی اخلاقی دانش آموزان می‌پردازد. خلاقیت به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم در پرورش استعدادهای فردی، نیازمند محیطی است که در آن معلم با ایجاد فضای باز، تشویق، به تفکر انتقادی و احترام به تفاوت‌ها، زمینه را برای بروز اندیشه‌های نو فراهم سازد این مقاله از نوع علمی مروری (روایی) است همچنین روش جمع آوری اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی مانند؛ منبع پروتال جامع علوم انسانی، محمد لطیف مطهری برنامه‌ریزی حکومت اسلامی در تربیت اخلاقی جامعه از منظر فقه امامیه، پایگاه اطلاع رسانی حوزه، می‌باشد. نتیجه پژوهش نشان داد معلم با برخورد مناسب، رعایت عدالت، صبر و مهربانی، نقش الگوی رفتاری را برای دانش آموزان ایفا کرده و از این طریق تاثیر عمیقی بر شکل گیری شخصیت آنان می‌گذارد و در مجموع معلم نه تنها انتقال دهنده دانش، بلکه عامل اصلی در تربیت همه جانبه و پرورش انسان‌های متعهد، خلاق و با اخلاق است.

کلید واژه ها : تعلیم، تربیت، اخلاق، معلم.

مقدمه

خانه و مدرسه دو نهاد تربیتی مهم به شمار می‌آیند که در، صدر عوامل تاثیرگذار بر روند رشد و تکامل رفتار و منش کودکان و نوجوانان جامعه قرار دارند. (حسین افسری یامچی دانشگاه آزاد مرند(مسئول) .)

۱. از آنجا که تربیت و پرورش، دانش آموزان نه تنها مسئولیت مدرسه است بلکه مسئولیت جامعه سراسر است . همکاری بین مدرسه و خانواده و جامعه بسیار مهم است. (پایگاه اطلاعاتی نگارش اسکول .)

۲. یکی از اهداف اصلی و مهم آموزش و پرورش ما، تربیت دینی افراد برای مقابله با مسائل زندگی و جامعه است . مدرسه کانونی است که می‌تواند نقش مهمی در شکل گیری اعتقادات، بینش مذهبی دانش آموزان داشته باشد . و از جمله افرادی که در مدرسه بر گرایش دینی و تربیت دینی دانش آموزان تاثیر مستقیم دارند مربیان و معلمان هستند که همواره از آنان به عنوان الگو یاد می‌شود . آموزش و پرورش بنا به رسالتی که دارد عهده‌دار تعلیم و تربیت فرزندان جامعه است و در جامعه ما که یک جامعه اسلامی است، انتقال تعمیق ارزش های دینی و انسانی به نسل فردا، از بدیهی ترین انتظاراتی است که می‌توان از نهاد آموزش و پرورش داشت زیرا کودک با معلم یا مربی بهتر و راحت تر ارتباط برقرار می‌کند و تاثیر نقش این افراد در روحیه و ذهن بشر غیر قابل انکار است. 'منبع: فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی زمستان ۱۴۰۰ دوره هفتم . شماره ۴ کبری و خشوری . دکترای زبان و ادبیات فارسی استاد دانشگاه آزاد.)

۳. مقاله‌ای که با روش علمی مروری (روایی) صورت گرفته بر آن است ضمن تعاریفی از تربیت دینی به نقش مدرسه و طلاب در تربیت دینی دانش آموزان پردازد.

در جامعه کنونی و در عصر اطلاعات و فضای مجازی تربیت فرزندان بسیار حائز اهمیت می‌باشد . می‌بایست والدین و آموزگاران با رفتار صحیح، الگوی مناسبی برای کودک و نوجوان باشند. (کانال حوزه نت در ایتا.)

۴. بهترین و غنی‌ترین کانون فیض و چشمه سار جوشانی که هرچه از آن مصرف شود از آن کاسته نمی‌شود و انسان‌ها به برکت آن بهره‌مند و برخوردار شده بی‌نیاز می‌گردند قرآن کریم است. با توجه به تعلیم قرآن کریم و تأویل آن و احکام و مقررات و آداب شرعی می‌توان نسلی صالح و سالم ساخت و در پرتو، آن استعدادهای خفته را بیدار و شکوفا کرد. (موسسه تحقیقات و نشر معارف اهل بیت. به سوی مدینه فاضله - علی کریمی جهرمی)

وظایف حکومت اسلامی

هر نظام حاکمیتی علاوه بر آنکه مسئولیت اداره و راهبری موضوعات و امور کلی و معمول حکومتی را در زمینه‌های اقتصادی؛ سیاسی؛ اداری بر عهده دارد وظیفه و رسالت نظارت بر میزان حاکمیت ارزش‌های اخلاقی بر جامعه و استفاده از ابزارهای موثر به منظور حفظ و ارتقاء التزام افراد جامعه و هنجارهای اخلاقی را نیز عهده‌دار است. حکومت دینی نیز به جهت انتصاب به دین خود مشتمل بر اخلاق به عنوان یکی از مهم‌ترین محورهای آموزه‌های وحیانی ست وظیفه خطیرتر در این زمینه دارد. تجربه سه دهه حکومت اسلامی در ایران این زمینه را فراهم آورده است که مشکلات و آسیب‌های یک حکومت دینی در مواجهه با مدیریت اخلاقی جامعه مورد بررسی و بازبینی قرار بگیرد. (حسین دیبا - حکومت دینی و آسیب شناسی کارآمدی آن در عرصه تربیت اخلاقی)

۱. با امر به معروف و نهی از منکر قدرت و امنیت در جامعه دینی افزایش یافته و جامعه زنده؛ هوشیار؛ آسیب ناپذیر؛ و پر امید؛ آماده مقاومت؛ آماده ضربه زدن به صورت یک موجود زنده و مقاوم خواهد بود. در پرتو اجرای دقیق و گسترده امر به معروف و نهی از منکر درهمه ابعاد زندگی انسان با بهره‌گیری از شیوه‌های درست؛ می‌توان ناب‌ترین نوع قدرت و امنیت نرم را شاهد بود و از مزایای بی‌شمار آن بهره‌مند شد. اگر جامعه دینی و حکومتی بخواهد از خطرات و آسیب‌های اجتماعی؛ اخلاقی و فرهنگی (که زوال تمدن‌ها را به دنبال دارد مصون بماند باید در راستای گسترش فرهنگ این فریضه و نهادینه کردن آن در همه ابعاد اجتماع تلاش و برنامه‌ریزی کند. (منبع پروتال جامع علوم انسانی، پژوهش گاه علوم انسانی، حوزه ی تخصصی)

۲. از آن جهت برای زنده نگه داشتن فرهنگ و تمدن اسلامی باید فرزندان ماتریت اخلاقی و دینی را بیاموزند، تربیت اخلاقی معمولاً بر عهده والدین، خانواده‌ها، مربیان و حکومت اسلامی است. مقصود از تربیت اخلاقی فرایند زمینه سازی و به کارگیری شیوه‌هایی جهت شکوفایی، تقویت و ایجاد صفات، رفتارها و آداب اخلاقی و اصلاح و از میان بردن صفات، رفتارها و آداب، غیر اخلاقی در خود انسان، یا دیگری است.

تربیت اخلاقی جامعه اسلامی بدون برنامه‌ریزی امکان پذیر نیست که اجرای بخشی از برنامه‌های مذکور تنها از طریق حکومت اسلامی قابلیت تحقق دارد. در این جا پاسخ به این سوال که مسئولیت تربیت اخلاقی جامعه بر عهده کیست؟ و حکم فقهی آن چیست؟

طبق آیات و روایات و قواعد عامه اثبات شده است که یکی از وظیفه الزامی حکومت اسلامی «تربیت اخلاقی جامعه» می‌باشد.

این وظیفه حکومت اسلامی از نوع واجب عینی که با انجام دیگران ساقط می‌شود و مشروط به قصد غربت هم نیست. (محمد لطیف مطهری .وظیفه برنامه‌ریزی حکومت اسلامی در تربیت اخلاقی جامعه از منظر فقه امامیه.)

وظایف حکومت اسلامی در تربیت اخلاقی

۱. ایجاد محیط تربیتی مساعد:

یکی از عوامل مهم تکوین و تغییر شخصیت انسان ،شرایط مختلف محیطی ،اعم از زمان ،مکان و جو اجتماعی است .به طوری که با فراهم آمدن بستر مناسب،امکان پدید آمدن فضایل اخلاقی،تا حد زیادی افزایش می‌یابد و برعکس،زمینه‌هایی که بار منفی دارد می‌تواند رذایل اخلاقی را بی‌رورد .در قرآن برای ایجاد بستر مناسب جهت تقویت و رشد ارزش‌های اخلاقی در جامعه بر دو نکته تاکید شده است :

الف :معرفی الگو:

یکی از شیوه‌های ایجاد محیط تربیت مساعد پدید آوردن الگوهای شایسته در آن محیط و کنار زدن الگوهای ناشایست است.وجود الگوهای محبوب در جامعه،به خودی خود،افراد آن محیط را به سوی آنان سوق می‌دهد و دیگران از مکارم اخلاقی ایشان الگوبرداری می‌کنند.

ب :انتخاب گری در الگوهاست:

قرآن با طرح چهره‌های محبوب و منفور در کنار هم جامعه انسانی را به گزینش آگاهانه الگوهای مورد نظر خویش دعوت می‌کند حتی در مورد پدران و گذشتگان نیز هشدار می‌دهد که بدون آگاهی با پیروی کورکورانه از آنان زندگی خود را تباه نکنید.

۲. سالم سازی محیط :

عناصر و افراد ناسالم در هر محیط به طور طبیعی وجود دارند بدون تردید محیط فاسد و ناسالم، کار تربیت اخلاقی را دشوار و چه بسا ناممکن می‌سازد. از این رو سالم سازی محیط اجتماعی وظیفه عقلایی و نیز تکلیفی دینی برای همگان است.

۳. تغییر موقعیت:

نیرومندی و اثرگذاری شرایط محیطی، گاهی به قدری ست که فقط با جابجایی و تغییر موقعیت تربیت اخلاقی امکان پذیر می‌شود. «هجرت» از جمله دستورهایی است که در دین توصیه شده کسی که خانه و محله‌ای زندگی می‌کند که اهالی آن شرایط مساعد برای تربیت شایسته خود یا فرزندان‌شان را ندارند باید هجرت کنند تا بلکه امکانات جدیدی را برای رشد و تحول اخلاق اعضای خانواده خود فراهم کند.

۴. تامین صحیح نیازها :

ارضای نیازهای زیستی در حد متعادل بیش از پرداختن به تربیت اخلاقی و تعالی نیازهای بالاتر است. با توجه به نقش انگیزه که یکی از زمینه‌های رفتار است مادام که فرد تحت فشار گرسنگی است و یا سرپناهی برای حداقل زندگی ندارد نمی‌تواند به طرف تعالی اخلاق پیش برود.

۵. تکریم شخصیت:

شالوده و بنیاد اساسی اخلاق اسلامی توجه دادن انسان به شرافت و کرامت ذاتی خویش است. به راستی فرزندان آدم را کرامت بخشیدیم و آنها را بر بسیاری از آفریده‌های خود برتری آشکار دادیم. خودآگاهی بخشیدن به انسان و توجه دادن او به اینکه گوهری ارزشمند در خود دارد او را به سوی ارزش‌های متعالی اخلاق سوق می‌دهد و در همه حال به شخصیت انسانی دیگران ارج می‌نهد.

۶. دعوت به ارزش‌های اخلاقی

پس از آنکه موانع برطرف شد و محیط مساعد گشت و نیز با روش تکریم شخصیت، آمادگی‌های درونی پدید آمد، می‌توان افراد تحت تربیت را به سمت فضایل اخلاقی متمایل و جذب کرد و به تبلیغ ارزش‌ها پرداخت.

۵. خستگی ناپذیر و کوشا :

خستگی، تنبلی، و سستی هیچگونه سنخیتی با موفقیت در امر آموزش ندارد به همین جهت معلمانی که در مسیر آموزش تربیت زود خسته می‌شوند هیچگاه نمی‌توانند با موفقیت لازم در امر آموزش نایل آیند. یک معلم خوب باید خود را مجهز به سلاح تخصص و تعهد کند چرا که داشتن این عناصر است که می‌تواند خود را به موفقیت نزدیک کند. (خبرگزاری بین المللی قرآن (۱۳۹۶یکنا)

پس از بررسی خصوصیات و شاخصه‌های یک معلم خوب باید توجه داشت که چگونه می‌توانیم با به کارگیری ایده و خلاقیت ارزش‌های دینی را به دانش آموزان آموزش بدهیم.

۱۰ ایده کاربردی

۱- تکالیف مرتبط با کمک دیگران:

طرح‌های خدمات اجتماعی: از دانش آموزان بخواهید به عنوان تکلیف به افراد نیازمند کمک کنند مثل تهیه بسته‌های غذایی برای مستمندان یا کمک به همسایگان سالمند. ارزش مورد نظر: نوع دوستی، ایثار و خدمت به خلق

۲- پروژه‌های خلاقانه :

دانش آموزان می‌توانند پوسترهایی درباره ارزش‌های اخلاقی مثل راستگویی، امانت داری، با احترام به والدین طراحی کنند. ارزش مورد نظر: تبلیغ اخلاق دینی و خلاقیت

۳- تکالیف خانوادگی :

از دانش آموزان بخواهید یک جلسه خانوادگی ترتیب دهند که در آن با والدین یا خواهر و برادر خود درباره یک موضوع اخلاقی مثل احترام به دیگران، یا صبر صحبت کنند و نتایج را به کلاس گزارش دهند.

ارزش مورد نظر: تقویت روابط خانوادگی و یادگیری جمعی.

۴- بازی‌های آموزشی:

از دانش آموزان بخواهید بازی‌هایی طراحی کنند که مفاهیم دینی را آموزش دهند مثل کارت بازی و احادیث یا سوالات قرآنی.
ارزش مورد نظر: تقویت یادگیری با بازی و سرگرمی

۵- تحقیق دینی :

تحقیق درباره زندگی شخصیت‌های برجسته دینی (مثل امامان معصوم یا عالمان دیگر). ارزش مورد نظر :
الگوبرداری از شخصیت‌های دینی

۶- هنرهای دستی :

مانند طراحی جانماز، تسبیح، نقاشی از مفاهیم قرآنی نقاشی

۷- آشپزی با هدف خیریه :غذا یا شیرینی خودشان درست کنند یا شربت و به عنوان صدقه به نیازمندان
اهدا کنند .

ارزش مورد نظر :آموختن بخشش

۸-نوشتن مقاله:

و یا نقش دعا در زندگی من.....

ارزش مورد نظر :آنچه در وجود اوست بروز می‌دهد.

۹-فعالیت‌های محیط زیستی:

ارزش مورد نظر :دانش آموز به صورت عملی می‌آموزد که چگونه باید رفتار کند.

۱۰ برگزاری کلاس‌های دینی و مشاوره:

هماهنگی و ارتباط با سایر بخش‌ها، پیگیری مستقیم پیشرفت تربیتی .

ارزش مورد نظر : ارزیابی پیشرفت تربیتی

ما برای اینکه بتوانیم دانش آموزان را به صورت صحیح آموزش دهیم راهکارهای زیادی وجود دارد مانند، آموزش احکام و مفاهیم دینی متناسب با سن دانش آموزان، برگزاری نماز جماعت و مراسم مذهبی، به انجام اعمال نیک و رفتار پسندیده، بیمه کردن ارزش‌های اخلاقی مانند صداقت، احترام، مسئولیت پذیری،.... آشنا کردن دانش آموزان با آداب و رسوم و فرهنگ ایران، برگزاری جشن‌ها و مناسبت‌های ملی و مذهبی، تشویق به شرکت در فعالیت‌های گروهی و اجتماعی، پرورش حس همبستگی و نوع دوستی، شناسایی استعدادها و علایق دانش آموزان، ایجاد زمینه مناسب برای پرورش استعدادها در زمینه‌های مختلف علمی، فرهنگی، هنری و ورزشی، برگزاری مسابقات و جشن‌های مختلف، تشویق به خلاقیت و نوآوری، آموزش بهداشت فردی و اجتماعی، برگزاری برنامه ورزشی و تفریحی، مشاوره و راهنمایی دانش آموزان در زمینه‌های مختلف تحصیلی، تربیتی، روانشناختی، و همکاری با اولیا و معلمان در جهت حفظ و ارتقاء سلامت دانش آموزان. (مجتمع آموزشی تربیتی توحید)

نتیجه گیری

این پژوهش با رویکرد توصیفی -تحلیلی صورت پذیرفت. و به وضوح نشان داد که آموزش علوم دین و ارزش های اخلاقی توسط «طلاب معلم» «بهرتر بوده، چراکه به مبانی اسلامی از جمله قرآن، احادیث، روایات و تاریخ اسلام، آگاهی کامل داشته و با کلام اهل بیت و سایر مبانی فقه و اصول آشناست و می‌تواند از این جهت شبهات را پاسخ دهد. به خاطر داشتن انضباط در تحصیل، برنامه‌ریزی برای ساعات مطالعه، و همچنین روحیه پرسشگری برای هر مطلب، و انجام واجبات، و تلاش و مجاهدت در ترک منکرات و دارای روحیه انتقاد پذیری است که همگی می‌تواند هم از حیث آموزشی و هم تربیتی به دانش آموزان کمک کند. از ویژگی‌های شاخص یک طلبه، جویندگی بودن علم و دانش از منظر اسلام است که دارای انگیزه الهی بوده و کسب منافع دنیایی را به دنبال ندارد و هیچ وقت دنبال شهرت و فخر فروشی و برتر طلبی نبوده است. او می‌تواند الگوی یک معلم خوب باشد و دانش آموزان می‌توانند از رفتار و منش او الگوگیری کرده ارزش‌های اخلاقی را به صورت عملی بیاموزند.

فهرست منابع

- ۱- حسین افسری یامچی دانشگاه آزاد مرند (مستول)
- ۲- پایگاه اطلاعاتی نگارش اسکول
- ۳- فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، زمستان ۱۴۰۰ دوره هفتم شماره ۴ کبری و خشوری
- ۴- کانال حوزه نت در ایتا
- ۵- تحقیقات و نشر معارف اهل بیت به سوی مدینه فاضله- علی کریمی جهرمی
- ۶- حسین دیبا- حکومت دینی و آسیب شناسی کارآمدی آن در عرصه تربیت اخلاقی
- ۷- پروتال جامع علوم انسانی
- ۸- محمد لطیف مطهری- وظیفه برنامه ریزی حکومت اسلامی در تربیت اخلاقی جامعه از منظر فقه امامیه
- ۹- گنجینه معارف/ اخلاق و تربیت اسلامی/ از روش های تعلیم و تربیت اخلاقی از دیدگاه قرآن- پایگاه اطلاع رسانی حوزه.
- ۱۰- حدیث زندگی سال ۱۳۸۶ به سوی خویشتنی دیگر
- ۱۱- حسین دیبا- حکومت دینی
- ۱۲- روش های تقویت ارزش های اخلاقی در دانش آموزان- راسخون
- ۱۳- فصلنامه مطالعات روانشناسی با علوم تربیتی . کبری - و خوشویی
- ۱۴- جامعه الزهرا حوزه علمیه قم
- ۱۵- نامگذاری بین المللی قرآن ۱۳۹۶ ایکن
- ۱۶- مجتمع آموزشی تربیتی توحید

محقق :

زهرا آتشی